

Leden vakbonden

Jo van Cruchten en Rob Kuijpers

Eind maart 2007 waren bijna 1,9 miljoen mensen lid van een vakbond. Sinds het midden van de jaren tachtig was een stijging van het aantal vakbondsleden zichtbaar, maar in de afgelopen jaren is er een beperkte daling opgetreden. Vergeleken met een decennium geleden is het aantal vrouwelijke vakbondsleden gestegen met bijna 26 procent en het aantal mannelijke met bijna 12 procent gedaald. Ook zijn er minder jongeren en meer ouderen vakbondslid. Sinds 1997 is het aantal jongeren met 37 duizend gedaald en het aantal ouderen met 40 duizend gestegen.

1. Inleiding

De Statistiek van de Vakbeweging is een van de oudste statistieken van het Centraal Bureau van de Statistiek. Het CBS publiceert al vanaf 1901 over leden van vakverenigingen, waarbij onder een vakvereniging wordt verstaan een vereniging van werknemers die zich tot doel stelt de collectieve en/of individuele belangen van de leden te behartigen bij hun werkgevers of bij instanties die invloed op de arbeidsvoorwaarden uitoefenen.

2. Ledenaantallen vakbonden

Eind maart 2007 waren bijna 1,9 miljoen mensen lid van een vakbond. In vergelijking tot voorgaande jaren zijn voor het eerst ook de FNV Vrouwenbond en de twee bonden met zelfstandigen zonder personeel, FNV Zelfstandige Bondgenoten en FNV Zelfstandigen Bouw, meegeteld. Op 31 maart 2007 was het totaal aantal leden van deze drie FNV-bonden, de Vrouwenbond en de zzp-bonden, 20,4 duizend.

Staat 1
Leden van vakverenigingen, 31 maart

	Totaal	Leden bij vakcentrale			Leden bij overige vakverenigingen
		FNV	CNV	MHP	
x 1 000					
1990	1 653	975	302	125	251
1991	1 707	1 025	309	133	241
1992	1 773	1 068	320	142	242
1993	1 810	1 092	327	146	245
1994	1 840	1 111	338	156	235
1995	1 873	1 147	344	159	223
1996	1 889	1 162	350	162	214
1997	1 902	1 194	354	161	193
1998	1 914	1 224	357	186	148
1999	1 935	1 233	361	219	123
2000	1 912	1 225	357	207	124
2001	1 919	1 223	356	215	125
2002	1 923	1 225	354	200	144
2003	1 921	1 205	355	169	191
2004 ¹⁾	.	.	.	.	.
2005	1 899	1 194	347	159	199
2006	1 866	1 171	342	161	192
2007	1 858	1 161	335	167	194
2007 ²⁾	1 878	1 182	335	167	194

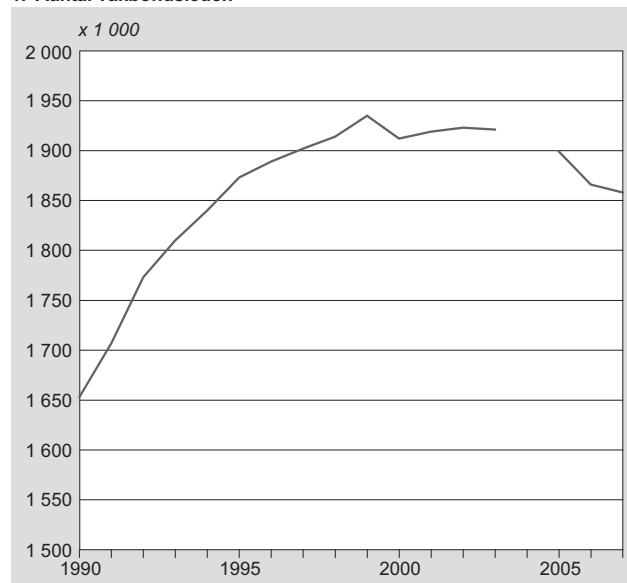
¹⁾ Voor verslagjaar 2004 zijn de vakbonden niet geëquateurd.

²⁾ Inclusief de FNV Vrouwenbond en de bonden met zelfstandigen zonder personeel.

Tot en met verslagjaar 2006 zijn deze drie bonden niet meegeteld in de cijfers van vakcentrale FNV. Dit omdat de leden van de FNV Vrouwenbond niet noodzakelijk in loondienst zijn of in loondienst zijn geweest en omdat de leden van de organisaties voor zzp'ers zelfstandigen zijn en geen werknemers. Het CBS telt de leden van deze bonden vanaf 2007 mee omdat deze vakbonden ook de collectieve en individuele belangen van deze leden behartigen. Voor de grootte van het draagvlak van de vakbond in de samenleving wordt de (huidige of voormalige) contractvorm van minder belang geacht. Bovendien wordt zo duidelijk hoe de vakbonden inspelen op maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de stijging van het aantal zzp'ers de laatste jaren (zie Konen).

Worden de drie FNV-bonden niet meegeteld, voor vergelijking met de cijfers vóór 2007, dan is het totaal aantal vakbondsleden tussen maart 2006 en maart 2007 met 8 duizend gedaald en het aantal leden aangesloten bij vakcentrale FNV met bijna 10 duizend.

1. Aantal vakbondsleden

Sinds het midden van de jaren tachtig was er een stijging van het aantal vakbondsleden tot 1999 waarna een daling optrad die echter minder sterk is dan de stijging in de periode voor 1999.

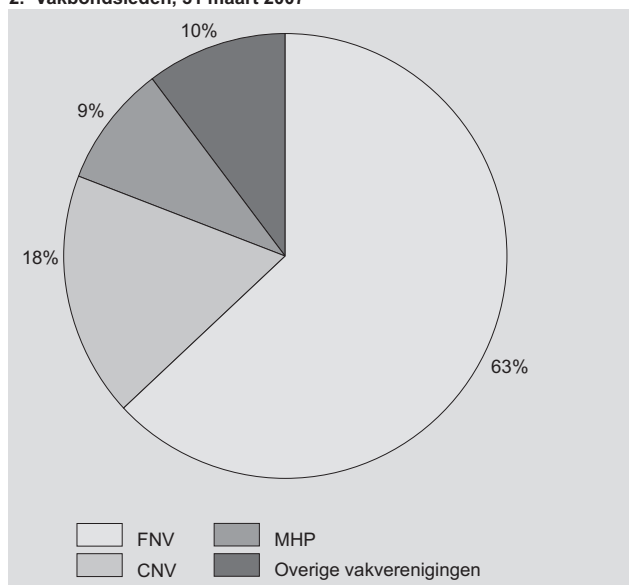
3. Meeste vakbondsleden aangesloten bij een vakcentrale

Vakbonden zijn opgericht om de belangen van de werknemers zo goed mogelijk te behartigen; zowel de gezamenlijke belangen (zoals het afsluiten van cao's) als de individuele belangen van de vakbondsleden (zoals juridische advisering bij arbeidsconflicten). Uit efficiencyoverwegingen en vergroting van hun invloed bij onderhandelingen werken

vakbonden samen of sluiten zich aan bij een bestaande vakcentrale. De vakcentrales bepalen het algemeen beleid en vertegenwoordigen vakbonden in overlegstructuren met werkgeversorganisaties en overheid (zoals SER en de Stichting van de Arbeid).

Van de vakbondsleden is 90 procent lid van een vakbond die aangesloten is bij een van de drie grote vakcentrales Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV), Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV) of Vakcentrale voor midden-groepen en hoger personeel (MHP). De FNV is veruit de grootste vakcentrale met bijna 1,2 miljoen leden. Het CNV en de MHP zijn veel kleiner met respectievelijk 335 duizend en 167 duizend leden. Daarnaast zijn 194 duizend mensen lid van een vakbond die niet is aangesloten bij een (overkoepelende) vakcentrale, de zogenaamde categorale vakbonden.

2. Vakbondsleden, 31 maart 2007

Bij vergelijking van het ledental van vakcentrales over verschillende jaren (zie staat 1) kan niet zonder meer gesproken worden van een autonome ontwikkeling van het aantal leden. Ledenwinsten en -verliezen worden voor een belangrijk deel veroorzaakt door veranderingen in aansluiting van afzonderlijke vakbonden bij de vakcentrales. Zo kwam de stijging van de vakcentrale FNV in de periode 1997–1999 voor meer dan de helft (21 duizend van de 38 duizend) door de toetreding van één categorale vakbond. Ook de stijging bij vakcentrale MHP (ruim 57 duizend) kwam door wisseling van vakbonden; vier categorale bonden werden lid van de vakcentrale (toename 63 duizend), terwijl één vakbond categoriaal werd (daling 6 duizend). De stijging van het aantal leden van de MHP werd dus bijna geheel verklaard door deze wisseling van vakbonden. In de periode 2006–2007 is de verandering van ledental door wisseling van vakcentrale gering. Van de (in 2006) bij de MHP aangesloten vakbonden zijn twee kleine vakbonden categoriaal geworden; in totaal nog geen duizend leden. De drie FNV-vakbonden die in 2007 voor het eerst zijn meegeteld kwamen niet eerder als vakbond in de Statistiek voor.

4. Minder jongeren, meer vrouwen en ouderen

Bij de vergelijkingen in deze en de volgende paragraaf zijn de cijfers van 2007 gebruikt, exclusief de FNV Vrouwenbond en de twee FNV-bonden met zelfstandigen zonder personeel.

Toename vrouwelijke leden

Het aantal vrouwelijke leden is van 2006 op 2007 gestegen met 16 duizend. Het aantal mannelijke vakbondsleden daalde met 24 duizend. Vergeleken met tien jaar geleden is het aantal vrouwelijke vakbondsleden gestegen met bijna 26 procent en het aantal mannelijke met bijna 12 procent gedaald. Het aandeel vrouwen in het ledenbestand van de vakbeweging is tussen 1997 en 2007 met 7 procentpunt toegenomen tot ruim 32 procent en is ten opzichte van twintig jaar geleden verdubbeld. De toename van vrouwelijke leden in de periode 1987–1997 was echter veel groter dan in afgelopen tien jaar.

Staat 2

Leden van vakverenigingen naar geslacht en leeftijd, 31 maart

	Mannen	Vrouwen	Totaal	w.v.		
				<25 jaar	25–64 jaar	≥65 jaar
<i>x 1 000</i>						
1973	1 504	150	1 654	282	1 237	135
1975	1 545	165	1 710	285	1 294	131
1977	1 562	207	1 769	277	1 354	139
1979	1 556	236	1 792	271	1 387	134
1981	1 492	245	1 737	248	1 357	132
1983	1 408	238	1 646	189	1 325	132
1985	1 311	230	1 541	146	1 263	132
1987	1 306	248	1 554	153	1 260	141
1989	1 337	278	1 615	175	1 288	152
1991	1 375	332	1 707	179	1 369	159
1993	1 419	391	1 810	184	1 466	160
1995	1 439	434	1 873	152	1 544	177
1997	1 423	478	1 902	119	1 605	178
1999	1 418	518	1 935	117	1 636	182
2001	1 379	540	1 919	111	1 618	190
2003	1 361	559	1 921	107	1 616	198
2004 ¹⁾	.	.	.	.	.	.
2005	1 314	585	1 899	100	1 585	215
2006	1 281	585	1 866	91	1 561	215
2007	1 257	601	1 858	82	1 558	218
2007 ²⁾	1 271	608	1 878	83	1 576	220

¹⁾ Voor verslagjaar 2004 zijn de vakbonden niet geënquêteerd.

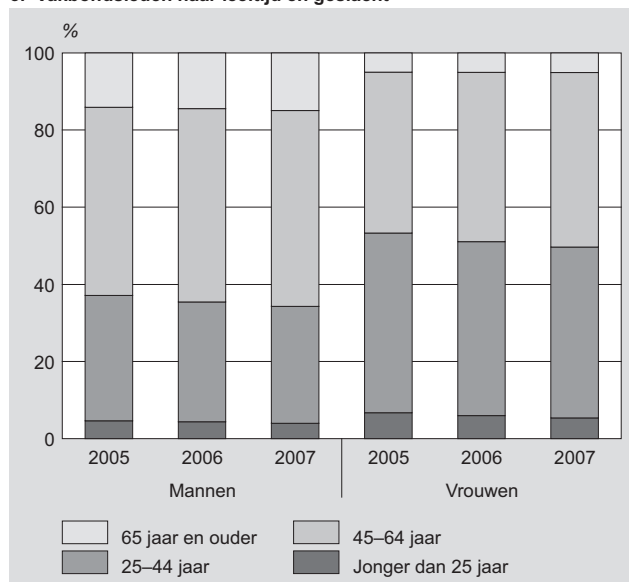
²⁾ Inclusief de FNV Vrouwenbond en de bonden met zelfstandigen zonder personeel.

Minder jongeren, meer ouderen

In maart 2007 waren 82 duizend vakbondsleden jonger dan 25 jaar en 218 duizend ouder dan 65 jaar. Vergeleken met tien jaar geleden is het aantal jongeren met 37 duizend gedaald en het aantal ouderen met 40 duizend gestegen. Ook hier is sprake van een al langer durende ontwikkeling.

De afname van het aantal jongeren onder de vakbondsleden en de toename van het aantal ouderen is zowel bij de mannen als bij de vrouwen zichtbaar.

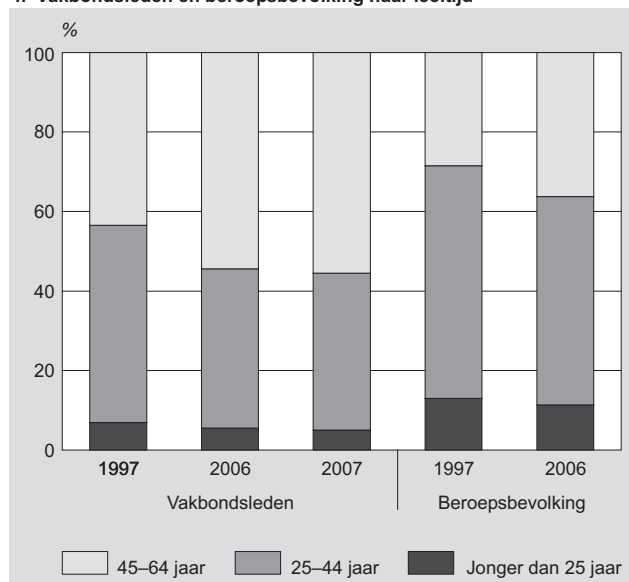
3. Vakbondsleden naar leeftijd en geslacht

5. Ontwikkeling vakbondsleden en beroepsbevolking

Vergeleken met 2006 waren er in 2007 minder jongeren vakbondslid: bijna 6 duizend mannen en 3 duizend vrouwen. Het aantal vakbondsleden van 25–44 jaar is gedaald met ruim 14 duizend en het aantal oudere vakbondsleden, 45–64 jaar, is met ruim 11 duizend gestegen. Door de stijging van het aantal oudere vakbondsleden bij de daling van het aantal jongere vergrijst de vakbeweging steeds meer. In figuur 4 en staat 3 wordt een vergelijking gemaakt, voor de jaren 1997 en 2006, van de leeftijdsverdeling van vakbondsleden en de beroepsbevolking.

4. Vakbondsleden en beroepsbevolking naar leeftijd

In de periode 1997–2006 is het aantal vakbondsleden jonger dan 25 jaar met 24 procent gedaald, terwijl in dezelfde periode het aantal jongeren in de beroepsbevolking met slechts 4 procent is gedaald. De organisatiegraad van de jongeren is daarmee afgenomen van 12 procent in 1997 naar 10 procent in 2006. Dat jongeren minder vaak lid worden van de vakbeweging kan onder andere te

maken hebben met de indruk dat de vakbeweging mede door de vergrijzing van haar ledenbestand meer aandacht voor oudere werknemers heeft. Een andere reden kan zijn dat jongeren later toetreden tot de arbeidsmarkt en dat jongeren met een kleinere (of tijdelijke) baan het belang van lidmaatschap van een vakbond laag inschatten.

Staat 3

Vakbondsleden en beroepsbevolking naar leeftijd

	1997	2006	Mutatie
	x 1 000		%
Vakbondsleden			
Jonger dan 25 jaar	119	91	–24
25–44 jaar	855	662	–23
45–64 jaar	750	899	20
Beroepsbevolking			
Jonger dan 25 jaar	887	849	–4
25–44 jaar	3 997	3 921	–2
45–64 jaar	1 948	2 717	39

Niet alleen veel jonge werknemers laten de vakbeweging links liggen maar ook bij de andere leeftijdsgroepen is het vakbondslidmaatschap lager. De organisatiegraad van leeftijdscategorie 25–44 jaar is gedaald van 26 naar 20 procent en bij de ouderen (45–64 jaar) van 39 procent naar 34 procent. Het aantal oudere vakbondsleden (45–64 jaar) is met 20 procent gestegen terwijl het aantal 45–64-jarigen dat tot de beroepsbevolking behoort met 39 procent is toegenomen. Wellicht dat mensen die in het begin van hun arbeidscarrière geen lid van een vakbond zijn geworden ook op latere leeftijd geen lid meer worden (of althans minder snel). Op het moment dat cao-bepalingen op verzoek van cao-partijen door de minister van SZW algemeen verbindend zijn verklaard, gelden ze voor alle werkgevers en werknemers binnen de werkingssfeer van de cao. Ook dit kan voor mensen reden zijn (zolang zij geen individuele steun nodig hebben in relatie tot hun werkgever en arbeidsomstandigheden) om af te zien van lidmaatschap van een vakbond.

Technische toelichting

Het CBS publiceert haar cijfers over vakbeweging en organisatiegraad in de statistische databank StatLine. Deze bevat momenteel vier tabellen met gegevens op dit terrein:

- Historie leden vakverenigingen;
- Leden van vakverenigingen; structuur;
- Ledentallen vakcentrales.

Gegevens over de organisatiegraad zijn in een aparte file op de CBS website beschikbaar op:

<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/arbeid-sociale-zekerheid/cijfers/incidenteel/maatwerk/organisatiegraad-werknemers-1995-2006-cm.htm>

Bronnen

Het aantal vakbondsleden is afkomstig uit de Structuurenquête van de Statistiek van de Vakbeweging. Deze is tot en met verslagjaar 2003 tweejaarlijks gehouden bij alle

vakverenigingen en heeft als peildatum 31 maart. Aan alle vakverenigingen wordt gevraagd naar het aantal leden, uitgesplitst naar een aantal kenmerken. De gegevens over de leden van vakverenigingen worden verbijzonderd naar aansluiting bij de vakcentrales FNV, CNV, MHP en 'Overige vakverenigingen'. FNV staat voor Federatie Nederlandse Vakbeweging, CNV voor Christelijk Nationaal Vakverbond en MHP voor Vakcentrale voor middengroepen en hoger personeel. Vakbondsleden van een vakbond die niet bij een van deze vakcentrales is aangesloten, worden opgenomen in de categorie 'Overige vakverenigingen'. Lid van een vakvereniging kunnen mensen in loondienst zijn, evenals niet meer of nog niet werkzame personen. Ook vakbondsleden die niet in Nederland wonen (zoals ambassadepersoneel en militairen) zijn meegeteld. Tot en met verslagjaar 2006 zijn in de cijfers van vakcentrale FNV de gegevens van de FNV Vrouwenbond en de zzp-vakverenigingen (FNV Zelfstandige Bondgenoten, FNV Zelfstandigen Bouw) niet meegeteld. Dit omdat de leden van de FNV Vrouwenbond niet noodzakelijk in loondienst zijn of in loondienst zijn geweest en omdat de zzp'ers (zelfstandigen zonder personeel) geen werknemers zijn. Zij voldeden niet aan de toenmalige CBS-definitie. Het CBS telt de leden van deze bonden vanaf 2007 mee omdat de vakverenigingen ook de collectieve en individuele belangen van deze leden behartigen. De nieuwe definitie geeft daarmee een betere indicatie van het draagvlak van de vakbeweging in de samenleving.

Voor de even jaren in de periode 1966–2002 zijn de ledentallen van de vakcentrales afkomstig van de Kwartaalenquête van de Statistiek van de Vakbeweging. De primaire bron voor het totaal aantal vakbondsleden is de Structuurenquête, omdat in de cijfers van de Kwartaalenquête vakbondsleden van de bonden ontbreken die niet bij de vakcentrales zijn aangesloten. De Kwartaalenquête geeft een actueel beeld over de ontwikkeling van het aantal vakbondsleden dat lid is van een vakorganisatie die aangesloten is bij een van de vakcentrales. Het peilmoment is de eerste dag van het kwartaal. Het ledental van de niet bij een vakcentrale aangesloten vakbonden is verkregen door interpolatie. De statistieken op het terrein van de vakbeweging (Kwartaalenquête en Structuurenquête) zijn met ingang van verslagjaar 2004 stopgezet. In 2005 is door het CBS en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid overleg gevoerd over een mogelijke voortzetting van de statistieken van de vakbeweging. Dit heeft geresulteerd in een voortzetting, op contractbasis, van de Structuurenquête. De Structuurenquête Vakbeweging wordt vanaf verslagjaar 2005 jaarlijks gehouden en is de voortzetting van de, tot en met verslagjaar 2003, tweejaarlijks uitgevoerde Structuurenquête.

Begrippen

Georganiseerde

Een georganiseerde is lid van een vakvereniging. Lid van een vakvereniging kunnen zijn personen in loondienst, evenals niet meer of nog niet werkzame personen, zoals

geregistreerde werklozen, overige niet werkzame personen behorend tot de beroepsbevolking, gepensioneerden, personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering en dergelijke. Ook vakbondsleden die niet in Nederland wonen (zoals ambassadepersoneel en militairen) zijn meegeteld.

Organisatiegraad

Onder de organisatiegraad van werknemers wordt verstaan het aantal georganiseerde werknemers jonger dan 65 jaar met betaald werk voor ten minste twaalf uur per week in procenten van het totaal aantal werknemers met betaald werk voor ten minste twaalf uur per week. De gegevens voor de berekening van de organisatiegraad zijn afkomstig uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB).

Vakvereniging

Een vakvereniging is een vereniging van werknemers die zich ten doel stelt de collectieve en/of individuele belangen van de leden te behartigen bij hun werkgevers of bij instanties die invloed op de arbeidsvoorwaarden uitoefenen. De vereniging moet volledige rechtsbevoegdheid hebben gekregen (mandaat) van de werknemers om een collectieve arbeidsovereenkomst (cao) af te sluiten. Deze bevoegdheid moet uitdrukkelijk in de statuten van de vereniging zijn vermeld. Een werknemer kan niet verplicht worden lid te worden van een vakbond. Het lidmaatschap is op basis van vrijwilligheid en de vakbond is een werknemersvereniging. Werkgevers kunnen geen lid zijn van een vakbond in verband met vermenging van belangen van werkgevers en werknemers. De verhouding tussen vakbond en leden wordt bepaald door het verenigingsrecht en hetgeen uit de inhoud van de statuten, reglementen en besluiten van de desbetreffende vereniging voortvloeit. Het behartigen van de economische en sociale belangen van de aangesloten werknemers is de belangrijkste functie van de vakbond (algemeen gesteld: de vakbeweging). Naast vakbonden zijn er ook beroepsverenigingen. Een beroepsvereniging kan als vakbond opereren als deze een statutaire bevoegdheid heeft tot het afsluiten van een cao. Feitelijk is het dan geen beroepsvereniging meer, maar een vakbond. Ook kan een beroepsvereniging de bevoegdheid om een cao af te sluiten delegeren aan een (andere) vakbond/vakcentrale. De meeste vakverenigingen zijn aangesloten bij een centrale of overkoepelende organisatie, zoals FNV, CNV, MHP en de beroepsfederaties. Onder de vakbeweging wordt verstaan alle vakverenigingen samen.

Literatuur

Cruchten, Jo van en Rob Kuijpers (2007). Vakbeweging en organisatiegraad van werknemers. In: Sociaaleconomische trends, 1e kwartaal 2007, pagina 7–17. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

Konen, Rico (2004). Aantal bedrijven neemt weer iets toe. Webmagazine 8 november 2004. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.